Оксана Г. Волкова

РЕЗЕРВНІ ФОНДІ КРЕДИТНИХ СПІЛОК УКРАЇНИ: ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ

У статті розглянуто особливості формування резервних фондів кредитних спілок України: резервного капіталу, страхового фонду у складі резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок та резерву сумнівних боргів. Визначено їх відмінності між собою за цільовим призначенням, джерелами формування та порядком використання. Проаналізовано основні показники діяльності кредитних спілок України за 2010-9міс.2015 роки та можливості покриття втрат (збитків) спілок за рахунок їх резервних фондів. Розроблено рекомендації щодо розрахунку нормативу резервного капіталу спілок. Визнано необхідність створення централізованих фондів забезпечення платоспроможності спілок.

Ключові слова: кредитна спілка, резервний капітал, резервний фонд, страховий фонд, капітал.

Оксана Г. Волкова

В статье рассмотрены особенности формирования резервных фондов кредитных союзов Украины: резервного капитала, страхового фонда в составе резерва обеспечения покрытия потерь по невозвращенным займам и резерва сомнительных долгов. Выявлены их отличия между собою по целевому назначения, источникам формирования и порядком использования. Проанализированы основные показатели деятельности кредитных союзов Украины за 2010-9мес. 2015 годы и возможности покрытия потерь (убытков) союзов за счет их резервных фондов. Разработаны рекомендации по расчету норматива резервного капитала. Признано необходимым создание централизованных фондов обеспечения платежеспособности союзов.

Ключевые слова: кредитный союз, резервный капитал, резервный фонд, фонд, капитал.

Oksana G. Volkova

In the article the peculiarities of formation of reserve funds of credit unions of Ukraine: capital reserve insurance Fund the reserve coverage of losses from the unreturned credits and provision for doubtful debts. Determined their differences among themselves according to the purpose, sources of formation and order of use. Analyses main indicators of activity of credit unions Ukraine for 2010-9 months 2015 is carried out and the ability to cover the losses (damages) of unions at the expense of their reserve funds. The recommendations on calculation of standard reserve capital alliances. Recognition of the need to create centralized funds to ensure the solvency of the unions.

Keywords: credit union, reserve capital, reserve fund, insurance fund, assets.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Національні кредитні спілки функціонують в умовах слабкої довіри населення до фінансових установ України загалом, відсутності державних механізмів гарантування їх депозитних вкладів та системної підтримки ліквідності та забезпечення платоспроможності. В цих умовах для кредитних спілок набувають особливого значення власні резервні фонди, які мають страхувати ризики їх діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій останніх років. У наукових працях з кредитної кооперації, особлива увага приділяється проблемним питанням функціонування кредитних спілок в період економічної кризи та визначення перспектив їх подальшого розвитку в Україні. Зокрема, цієї проблематиці присвячені статті Р.Р.Коцовської [6], О.І.Єрмака [5], та інш. Особливостям формування капіталу приділено увагу дослідження О.І. Гриценко [4], О.В.Манжури [9], управління кредитними ризиками – дослідження О.В.Лютої [8], С.А.Власюка [3]та інш.

Невирішені частини загальної проблеми. Незважаючи на достатню кількість наукових праць в сфері кредитної кооперації, поза увагою науковців залишається висвітлення специфіки формування та використання резервних фондів кредитних спілок. Разом з тим, резерви самих спілок набувають особливого значення, оскільки «… кредитні спілки поки що самостійно, в міру можливостей, вирішують проблеми надійності та стабільності внесків (вкладів) своїх членів» [3, с.188].

Постановка завдань. Метою даної статті є визначення особливостей формування та використання резервних фондів кредитних спілок України, надання рекомендації щодо вдосконалення їх формування.

Виклад основного матеріалу. У загальноприйнятому розумінні резерв тлумачиться як запас, який може бути використаний у разі необхідності. «Резервування є механізмом зниження ризику діяльності кредитної спілки та управління її платоспроможності» [8, с.201].

На сьогоднішній день резервування коштів в системі кредитної кооперації, на відміну від банківської системи, здійснюється лише на рівні кредитних спілок, шляхом формування останніми фондів спеціального призначення – резервного фонду, страхового фонду у складі резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок та резерву сумнівних боргів. Порядок створення та розмір цих фондів спілок регламентуються Законом України «Про кредитні спілки» та Положенням про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок, затвердженим Розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 16.01.2004 року № 7 із змінами та доповненнями (надалі – Положення про фінансові нормативи) [1,2] (табл.1).

Таблиця 1

Резерви кредитної спілки України

№ п/п	Назва резерву	Цільове призначення	Джерела формування	Розмір
1	2	3	4	5
1.	Резервний капітал	- відшкодування збитків, які не можуть бути покритими за рахунок надходжень поточного року, - забезпечення платоспроможності спілки; - захист заощаджень членів спілки	- вступні внески; - частина доходів спілки; - членські внески до резервного капіталу - інші джерела, передбачені статутом спілки	не менш 15% від суми активів, зважених на ризик Мінімальний нормативний розмір: =3% від зобов'язань (у разі відсутності депозитних вкладів; =5% від зобов'язань (для членів ОКС за наявності депозитних вкладів; =10% від зобов'язань (для не членів ОКС за наявності депозитних вкладів
2.	Страховий резерв у складі:	-покриття передбачуваних збитків від неповернення кредитів; -відшкодування можливих втрат за іншими (крім кредитних) операціями	кошти резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок та резерву сумнівних боргів	дорівнює резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок та резерву сумнівних боргів

1	2	3	4	5
2.1	Резерв забезпечення покриття втрат від неповернених позичок	покриття передбачуваних збитків від неповернення кредитів, у тому числі прострочену заборгованість за нарахованими процентами	- частина доходу спілки (незалежно від фінансового результату для 1 та 2 рівня проблемних кредитів); - частина наявного доходу спілки (для 3 рівня проблемних кредитів та безнадійних кредитів)	добуток залишку заборгованості за простроченим кредитом та нормативу резервування для забезпечення покриття втрат від неповернених позичок
2.2	Резерв сумнівних боргів	відшкодування можливих втрат за іншими (крім кредитних) операціями, за якими виникає інша дебіторська заборгованість, включаючи нараховані за всіма цими операціями проценти	- дебіторська заборгованість (крім заборго-ваності за кредитами)	визначається відповідно до положень (стандартів) бухгалтерського обліку, але не більше загальної суми іншої дебіторської заборгованості

Джерело. Таблицю складено за даними [1,2]

Як вбачається з інформації у Таблиці 1, метою створення резервних фондів є відшкодування збитків (втрат) за фінансовими операціями спілок (кредитними, депозитними).

З огляду на цільове призначення резервних фондів спілок, проаналізуємо основні показники їх діяльності.

Аналіз темпів зростання кредитного портфелю засвідчує негативну динаміку цього показника (за виключенням 2012р. у якому відзначається незначне пожвавлення) (табл.2).

З 2009 року простежується зростання частки проблемних кредитів в кредитному портфелі спілок, перевищення темпів росту проблемних кредитів над темпами росту кредитного портфелю. Погіршує загальну ситуацію в сфері кредитної діяльності спілок й той факт, що зростання розміру проблемних кредитів відбувається на фоні скорочення обсягів кредитування.

Таблиця 2

Динаміка темпів зростання кредитного портфеля, проблемних кредитів кредитних та питома вага проблемних кредитів України у період 2006–2014 рр.

Рік	Загальний обсяг кредитів, наданих членам кредитних спілок (залишок на кінець періоду,%	Заборгованість за неповерненими та простроченими кредитами,%	Питома вага не повернених, прострочених кредитів у загальному обсязі наданих кредитів членам кредитних спілок,%
2006р.	180,5	168,5	6,0
2007р.	173,8	180,7	6,3
2008р.	123,5	238,1	12,1
2009р.	70,1	174,5	30,1
2010р.	85,7	115,2	40,5
2011р.	66,8	30,2	18,4
2012р.	113,1	96,2	16,1
2013р.	92,8	101,3	17,6
2014р.	84,9	110,0	22,8

Джерело. Таблицю складено за даними [10]

Аналіз структури проблемних кредитів свідчить, що найбільш питому вагу займають кредити, зі строком прострочення понад 12 місяців (табл.3).

Таблиця 3

Структура заборгованості за проблемними кредитами кредитних спілок України в період 2013-9міс. 2015рр.

Рік	1-ий рівень прострочення (31-90 день прострочення)		2-ий рівень прострочення (91-180 день прострочення)		3-ий рівень прострочення (181-365 день прострочення)		Більше 12 місяців	
	Млн..грн	%	Млн..грн	%	Млн..грн	%	Млн..грн	%
2013р.	60,7	14,7	32,6	7,9	40,6	9,8	279,0	67,6
2014р.	66,3	14,6	47,9	10,6	55,1	12,1	284,7	62,7
9міс. 2015р.	54,4	18,7	41,2	11,5	70,9	11.6	322,6	58,2

Джерело. Таблицю складено за даними [10]

Одним з джерел кредитних ресурсів спілок є залучені внески (вклади) на депозитні рахунки. Отже, погіршення якості кредитного портфеля впливає на спроможність спілок виконувати зобов'язаннями за залученими депозитними вкладами. З огляду на розміри проблемних кредитів, кредитні спілки не спроможні виконати зобов'язання щодо повернення залучених коштів. За таких умов, основним джерелом захисту заощаджень членів спілок є резервний капітал. О.І. Гриценко розглядає резервний капітал як «внутрішнє страхування фінансових ризиків, яке полягає в забезпеченні компенсації можливих фінансових втрат» [4, с.112].

Порівняємо показники резервного капіталу та внесків (вкладів) на депозитні рахунки спілок (табл.4).

Таблиця 4

Показники резервного капіталу, внесків (вкладів) на депозитні рахунки кредитних спілок України в період 2006-2014рр.

Роки	Внески (вклади) на депозитні рахунки		Резервний капітал		
	Млн грн.	Темпи приросту, %	Млн грн	Темпи приросту, %	Питома вага резервного капіталу у загальній сумі залучених внесків (вкладів) на депозитні рахунки
2006р	1927		153,3	98,3	8,0
2007р	3452,5	79,2	301,4	96,6	8,7
2008р.	3951,1	14,5	479,3	59,0	12,1
2009р	2959,3	-25,1	258,8	54,0	8,7
2010р.	1945	-34,3	165,4	63,9	8,5
2011р.	1185,5	-39,0	330,9	200,7	27,9
2012р.	1287,5	8,6	286,1	86,5	22,2
2013р.	1330,1	3,3	417,3	145,9	31,4
2014р.	989,8	-25,5	423,4	101,5	42,8

Джерело. Таблицю складено за даними [10]

Дані таблиці 4 ілюструють негативну динаміку в залучених коштах кредитними спілками проти позитивної динаміки зростання як обсягів резервного капіталу, так і рівня його покриття депозитних внесків. Разом з тим, слід визнати, що скорочення депозитних внесків майже в чотири рази за останні шість років (з 3951, 1 млн.грн у 2008 році до 989,8 млн.грн у 2014р.) свідчить про те, що резервний капітал не став інструментом захисту депозитних

вкладів. І тому є пояснення. Відрахування до резервного капіталу здійснювалося до певного часу лише шляхом відповідного запису в бухгалтерських рахунках, фактичного формування резерву в високоліквідних активах не відбувалося (грошові кошти в касі, на банківських рахунках тощо). Отже, лише збільшення абсолютних обсягів резервного капіталу не є запорукою фактичної можливості здійснювати кредитними спілками реальних виплат за рахунок цього виду резерву.

Відмітимо, що 17.12.2015 року внесено зміни до Положення про фінансові нормативи, якими суттєво змінено порядок формування резервного капіталу: встановлені вимоги щодо видів активів у яких має бути сформовано резервний капітал, визначено мінімальний нормативний розмір резервного капіталу (табл.5).

Таблиця 5

Порівняльна характеристика вимог до резервного капіталу кредитних спілок України

Критерій	**Попередня редакція (До 17. 12.2015р.)**	**Чинна редакція (З 17. 12.2015р.)**
Розмір резервного капіталу	формується за графіком не менше як 15 % від суми активів, зважених на ризик кредитної спілки.	формується за графіком не менше як 15% від суми активів, зважених на ризик кредитної спілки.
Мінімальний нормативний розмір резервного капіталу	Відсутні	Мінімальний нормативний розмір: =3% від зобов'язань (у разі відсутності депозитних вкладів; =5% від зобов'язань (для членів ОКС за наявності депозитних вкладів; =10% від зобов'язань (для не членів ОКС за наявності депозитних вкладів
Вимоги до форми резервного капіталу	Відсутні	Мінімальний нормативний розмір резервного капіталу має бути розміщений:- у грошових коштах на поточних рахунках у банківських установах (не більше 70% мінімального нормативного розміру резервного капіталу);- у грошових коштах на депозитних рахунках у банківських установах (не більше 70% мінімального нормативного розміру резервного капіталу); - у грошових коштах у вигляді додаткових пайових внесків та на депозитних рахунках в об'єднаній кредитній спілці (не більше 70% мінімального нормативного розміру резервного капіталу); - у державних цінних паперах (не більше 70% мінімального нормативного розміру резервного капіталу).

Джерело. Таблицю складено за даними [2]

Слід зазначити, що раніше науковцями висувалися пропозиції щодо необхідності формування резервного капіталу в відповідних видах активів за ступенем їх ліквідності [5, с.108]. Отже, закріплення вимог до формування резервного капіталу вважаємо цілком виправданим та давно назрілим питанням. У той же час, встановлення нормативного мінімального розмір резервного капіталу на рівні 5% та 10% від зобов'язань кредитних спілок (в залежності від членства в об'єднаній кредитній спілці) не є достатнім для ефективного гарантування повернення депозитних вкладів з огляду на ступень його покриття цих вкладів (табл.5). В цих умовах, вбачається за доцільним є розраховувати резервний капітал не від активів зважених за ступенем ризику, а від обсягів зобов'язань спілки. Крім того, резервний капітал у встановленому розміру має бути сформовано не за затвердженим графіком (що дає можливість формувати резервний капітал частинами на протязі довготривалого часу), а на кінець кожного місяця.

На відміну від резервного капіталу, який призначений для відшкодування збитків як за активними, так і за пасивними операціями спілок, страховий резерв у складі резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок та резерву сумнівних боргів, має відшкодувати втрати за активними операціями: кредитними та іншими активними операціями, за якими виникає дебіторська заборгованість.

Формування резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок передбачає класифікацію кредитів залежно від строку їх прострочення: прострочені 1-го рівня: від 31 до 90 днів включно; прострочені 2-го рівня : від 91 до 180 днів; прострочені 3-го рівня: від 181 до 365 днів включно; неповернені: понад 12 місяців. Резерв розраховується за формулою:

$$РЗ = \sum П_1 \times 0\% + \sum П_2 \times 35\% \,/_{100} + \sum П_3 70\% \,/_{100} + \sum НП + \sum ПП \qquad (1),$$ де

РЗ – сума резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок;

ΣП1 – сума залишків заборгованості за всіма кредитами з простроченістю 1 рівня;

ΣП2 – сума залишків заборгованості за всіма кредитами з простроченістю 2 рівня;

ΣП3 – сума залишків заборгованості за всіма кредитами з простроченістю 3 рівня;

ΣНП – сума залишків заборгованості за всіма неповерненими та безнадійними кредитами.

ΣПП- сума залишків простроченої заборгованості за процентами за всіма кредитами, нарахованими з 01 січня 2015 року

Отже, в основі вищенаведеного способу розрахунку резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок покладено виключно термін прострочення кредиту. Спосіб забезпеченості кредитів: страхування, порука, застава, іпотека при розрахунку розміру цього резерву не враховується. Разом з тим, заходи забезпечення кредитів впливають на рівень кредитного ризику, отже мають враховуватися при розрахунку резерву забезпечення покриття втрат від неповернених позичок. Тим більше, що цей резерв формується за рахунок доходу спілок за правилами Міжнародних стандартів фінансової звітності та впливає на визначення об’єкту оподаткування за податком на прибуток підприємств: різниці за безнадійною дебіторською заборгованістю задіяні в визначенні об’єкта оподаткування за цим податком (на величину резерву сумнівних боргів спілка збільшує витрати при визначенні об’єкту оподаткування). Це є справедливим й для резерву сумнівних боргів, за рахунок якого списується безнадійна дебіторська заборгованість (крім кредитної заборгованості). Отже, страховий резерв у складі резерву покриття втрат від неповернених позичок та резерву сумнівних боргів впливає на фінансові показники діяльності кредитних спілок, а саме на фінансовий результат: прибуток/збиток. Це питання для кредитних спілок набуло своєї актуальності з

01.01.2015 року: з моменту втрати статусу «неприбуткових» організацій. Дослідження цільового призначення та порядку формування резервного капіталу та страхового фонду дозволяє окреслити їх головну відмінність: резервний капітал є резервом, за рахунок якого можуть кредитні спілки можуть виконати свої фінансові зобов'язання. В той же час, страховий резерв не є фондом, за рахунок якого можуть бути здійсненні виплати для покриття втрат від проблемних активних операцій. Цей вид резерву є інструментом регулювання розміру об'єкту оподаткування з податку на прибуток підприємств: «створення страхового резерву - визнання витрат для відображення реального результату діяльності кредитної спілки з урахуванням погіршення якості її активів або підвищення ризику кредитних операцій» [2]. Не принижуючи значення резервних фондів кредитних спілок, слід зазначити, що в умовах кризових явищ на системному рівні, забезпечення платоспроможності спілок лише за рахунок їх резервних фондів, є недостатнім. Резервні фонди спілок здатні відшкодувати збитки за результатами звичайної діяльності в умовах стабільності зовнішнього середовища. Цю функцію резервні фонди спілок до певного часу успішно виконували, про що свідчить зростання усіх показників діяльності спілок до 2009р. (табл.2, 4). Ситуація кардинально змінилася під впливом кризових явищ на фінансовому ринку 2008/2009рр.: відбулося масове витребування депозитних вкладів на фоні непогашення кредитів. В таких умовах, на відміну від банківських установ, кредитні спілки не мали доступу до централізованих фондів підтримки ліквідності, а їх депозитні вклади не гарантовані державою. На сьогоднішній день, ситуація для спілок суттєво не змінилася: механізми державного гарантування депозитних вкладів продовжують залишатися на стадії обговорення, підтримка ліквідності спілок можлива через об'єднані кредитні спілки для обмеженої кількості спілок. Для забезпечення фінансової стійкості кредитних спілок, вони мають бути інтегровані в банківську систему через створення кооперативних банків, а також мати доступ до централізованого фонду фінансових ресурсів в рамках системи кредитної кооперації [7, с. 27].

Участь спілок у фонді та резервування ними коштів у цьому фонді у разі здійснення депозитної діяльності має бути обов'язковою.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, можна стверджувати, що резервний капітал кредитних спілок - це фонд, за рахунок якого спілка може забезпечувати власну платоспроможність та виконувати зобов'язання за депозитними вкладами. Розмір резервного капіталу має залежати від обсягів зобов'язань кредитних спілок.

На відміну від резервного капіталу, страховий резерв безпосередньо не є джерелом відшкодування втрат за проблемною дебіторською заборгованістю, а виступає інструментом впливу на фінансовий результат кредитних спілок, що набуло своєї актуальності з 01.01.2015 року з моменту визначення спілок платниками податку на прибуток підприємств внаслідок втрати статусу «неприбутковості».

Резерви, які формують кредитні спілки мають доповнюватись резервами на рівні системи кредитних спілок: резервування кредитними спілками грошових коштів у централізованому фонді, створеному в системі кредитної кооперації. Подальші дослідження мають бути пов'язані з організацією централізованої системи підтримки платоспроможності та ліквідності кредитних спілок.

Література

1. Закон України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001р. №2909-Ш. Офіційна Інтернет-сторінка Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.rada.gov.ua.
2. Положення про фінансові нормативи діяльності та критерії якості системи управління кредитних спілок та об'єднаних кредитних спілок, затвердженого Розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України №7 від 16.01.2004р.(із змінами та доповненнями)Офіційна Інтернет-сторінка Верховної Ради України [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.rada.gov.ua.
3. Власюк С.А. Роль кредитних спілок у системі кредитних відносин / С.А. Власюк// Інноваційна економіка. – 2011. – № 6. – С. 247-252.
4. Гриценко О.І. Організація бухгалтерського обліку власного капіталу в кредитних спілках / О.І. Гриценко // Вісник Львівської комерційної академії. – 2011. – Випр.36. – с.109 – 113.

5. Єрмак О.І. Повернення коштів з депозитних рахунків у кредитних спілках / О.І. Єрмак // Науковий вісник Полісся. – 2015. - №1. – с. 101-109.
6. Коцовська Р.Р. Основні напрями реформування української системи кредитної кооперації / Р.Р. Коцовська // Вісник Університету банківської справи НБУ. – №2014. – №2. – с. 187-190.
7. Луцишин О. Прагматизм формування системи кредитної кооперації в Україні / О. Луцишин// Вісник НБУ. – 2014. – №9. – с.22-27.
8. Люта О.В. Управління кредитними ризиками в процесі формування доходів кредитних спілок / О.В.Люта, Н.Г. Пігуль // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи: Збірник наукових праць. – 2011. – Вип.31. – с.196-204.
9. Манжура О.В. Капітал кредитних спілок: особливості формування / О.В. Манжура // Вісник ДонНУЕТ. – 2012. – № 4. – С. 201-207.
10. Огляд ринків. Ринок кредитної кооперації // Офіційна Інтернет-сторінка Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua.